

KONTEKST

Hüseyn Cavid mühit, müəllif, mətn kontekstində

Lütviyyə Əsgərzadə

Filologiya elmləri doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: asgerzadelutviyye@yahoo.com.tr

Annotasiya. Məqalədə, keçən əsrin 20-30-cu illərindən tədqiq olunan H.Cavidin yaradıcılığı mühit, müəllif, mətn kontekstində araşdırılır. Sənətkarın yaradıcılığının dərk olunmasında yazıçının irsinin, ədəbi və siyasi mühitinin öyrənilməsi vacib şərtlərdəndir. Yaşadığı mühit yazıçını bütövlükdə, cəmiyyəti, övladı olduğu xalqı dərk etmək, yazıçı şəxsiyyətini, onun düşdüyü mikro və makro mühiti öyrənmək üçün ən yaxşı vasitədir. Şəxsiyyəti formalaşdıran müəllifin mühiti, ədəbi mətnlər isə bu mühitin formalaşdırdığı müəllifin yaradıcılıq aktıdır.

Açar sözlər: Hüseyn Cavid, mühit, müəllif, mətn

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 23.10.2022; qəbul edilib – 02.10.2022

Huseyn Javid in the context of environment, author and text

Lutviyya Asgarzade

Doctor of Philological Sciences

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: asgerzadelutviyye@yahoo.com.tr

Abstract. In the article, the work of H.Javid, which was studied from the 20s-30s of the last century, is examined in the context of the environment, the author, and the text. Studying the writer's heritage, literary and political environment is one of the important issues for understanding the artist's creativity. The environment in which the writer lives is the best tool for understanding the writer as a whole, the society, the people, studying the personality of the writer, the micro and macro environment. The author's environment forms the personality, and literary texts are the author's creative act formed by this environment.

Keywords: Huseyn Javid, environment, author, text

Article history: received – 23.10.2022; accepted – 02.10.2022

Giriş / Introduction

XX əsrin əvvəllərində ümumbəşəri problemləri işıqlandıran filosof şair-dramaturq Hüseyn Cavid, rəngarəng faciələri, tarixi dramları ilə Azərbaycan ədəbiyyatında yeni mərhələ yaratdı. Milli şeirimizin və dramaturgiyamızın zənginləşməsində müstəsna rol oynamış Hüseyn Cavid “Şəxsiyyəti və yaradıcılığı ilə mühiti və mədəniyyəti formalaşdıran böyük şəxsiyyətlərdəndir” [10, s.816]. Şairin şəxsiyyəti yaradıcılığını, yaradıcılığı şəxsiyyətini xarakterizə edir. “Sənətkarın böyükü yaşadığı mühitin mədəniyyəti ilə ölçülür”, – düşüncəsinə inanan filosof şair böyük mədəniyyətə və dövlətçilik ənənələrinə malik olan Naxçıvan ictimai-mədəni və maarifçi mühitinin ye-

tirməsidir. Sənətkar üçün “yaşadığı mühit bütövlükdə, cəmiyyəti, övladı olduğu xalqı dərk etməyin, yazıçı şəxsiyyətini, düşdüyü mikro və makro mühiti öyrənmək üçün ən yaxşı vasitəsi”, “bütün ədəbi mətnlər öz mühitinin və bu mühitin formalaşdırdığı müəllifin yaradıcılıq aktıdır. Mətni-əsəri “dil açan şəxsiyyət” (S.Böv) hesab edən mütəxəssislərin qənaətinə, poeziyadakı hər bir söz müəllifin etirafı, onun avtobiografiyasının bir hissəsidir (Mandelştam).

Əsas hissə / *Main Part*

Naxçıvan-Təbriz-İstanbul mühitində doğulub böyümüş və təhsil almış Hüseyn Cavidin sənətkar və şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühitin müstəsna rolu olmuş, doğulduğu coğrafi məkan, təhsil və tərbiyə aldığı sosial-mədəni mühit; Naxçıvan-Təbriz-İstanbul onun mənəvi-iradi keyfiyyətlərini, xarakterini, bacarıq və istedadını, dünyagörüşünü bir çox cəhətdən müəyyənləşdirmişdir” [8, s.26]. 6 il Cənubi Azərbaycanda, 5 il Türkiyədə yaşamış Cavidin həyatı Gəncə, Tiflis, Bakı ilə bağlı olmuş, şair, “Maral”ı Gəncədə, “Şeyx Sənan”ı Tiflisdə, “İblis”i Naxçıvanda, “Afət”i, “Peyğəmbər”i, “Topal Teymur”u, “Azər”i, “Xəyyam”ı, “Səyavuş”u, “İblisin intiqamı” və s. Bakıda yazmışdır. Müəllif, yaşadığı və təhsil aldığı mühiti, gəzdirdiyi yerləri, yaşadığı cəmiyyəti, həyat, sənət haqqında düşüncələrini, fəlsəfi fikirlərini, tərcümeyi-halını əks etdirən müəyyən detalları və bioqrafik məqamları yaratdığı obrazlarda inikas etdirmişdir. Ədib həm yaradıcılığında, həm də epistolaryar irsində, İran, Türkiyə, Gürcüstan və Azərbaycan mühiti ilə bağlı məqamlara, həyatında önəmli rol oynamış görkəmli şəxsiyyətlərə, doğulduğu məkana geniş yer vermiş, tarixi hadisələrə aydın təfəkkürlə münasibət bildirmiş, müasirləri ilə fikir bölüşmüşdür. İrandan yazdığı məktublarda İran ictimai həyatından, “Rum torpağı Urmu”dan, oradakı “rus kilsələri”ndən, “poçt xidməti”ndən, İstanbuldan yazdığı məktublarda Türkiyənin ictimai siyasi həyatından, kitabxana və muzeyləri, teatrların vəziyyəti, İran inqilabçıları ilə tanışlığı, onlara münasibəti, yaşadığı Validəxan həyatı, orada yaşayan, ticarətlə məşğul olan ordubadlı və təbrizli tacirlərin təsvirini əhatəli şəkildə vermişdir. O, doğulub böyüdüüyü Naxçıvanı təsvir edərkən sanki coğrafi xəritə yaradıb; hər qarışında tarix yatan Naxçıvanın qədimliyi, gözəlliyi, o zamankı ictimai-siyasi vəziyyəti, doğulduğu ev, evlərinin yanından axan Bazar çayı, Tərbiyə məktəbi, Naxçıvanın iqlimi və s. [5,s.21]. Ədib “Xəyyam” əsərinin ekspozisiyasında Xəyyamın yaşadığı dövrü təsvir etdiyi səhnədə sanki doğulduğu Naxçıvanın XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərindəki halını, bir-birinə zidd iki mənzərəni təsvir edir. Bir tərəfdə Şərq mədrəsə həyatı və bu mədrəsədə “elmi-irfan”la məşğul olan tələbələr, digər tərəfdə məsciddən ucalan minacət səsləri. Məscid əhli axirət haqqında düşünərkən Xəyyam xilqətin varlığı axtarışındadır” [5, s.8].

XIX əsrin sonlarında Naxçıvanda Cavidin oxuduğu, “Bazar çayı” üstündə vaqə olan “Tərbiyə” məktəbi də “məscidi-camein qoltuğuna sığınmışdı” [5, s.246]. Məscid sakinləri ibadətlə məşğul olarkən, məscidin qoynuna sığınmış məktəbdə maarifpərvər M.T.Sidqi tələbələrinə dünyəvi elmlərdən dərs vermişdir. Sonralar məscid həyatında yerləşən məktəbdə şairin maarifpərvər qardaşı Şeyx Məhəmməd uzun illər müəllimlik etmişdi. Hətta məscid və məktəbin çox yaxınlığında yerləşən “şəhər bazarında hər gün dərviş oxuyurmuş” [12, s.9].

“Məscidi-camein qoltuğuna sığınmış” “Tərbiyə” məktəbində M.T.Sidqidən dərs alan gənc Hüseyn şüuraltına həkk olunan hadisələri sonralar yaradıcılığında, obrazlarında, şairin Dərviş obrazı da (“Şeyx Sənan”) bunlardan biridir, inikas etdirmişdi. Qeyd edək ki, ədibin doğulub böyüdüüyü Naxçıvanda dərviş yalnız bazarda oxumurdu. K.N.Smironovun yazdığına görə, XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində Əlixan məhəlləsində dərviş təkkəsi varmış və Naxçıvana gələn dərvişlər bu təkkədən sığınacaq yeri kimi istifadə edirmiş [15, s.92]. Dərviş təkkəsi olan məhəllədə doğulub böyüyən, hər gün dərs aldığı məktəbin iki addımlığındakı Dərvişin oxuduqları ilə yanaşı, minbərdən ucalan “minacət”ı dinləyən şairin Dərviş surəti (“Şeyx Sənan”) müəllifin avtobiografiyasının bir parçasıdır. Ədibin müəyyən siyasi-fəlsəfi görüşlərini ifadə edir Dərviş yazığının əsərdə təzahür edən obrazıdır. Xalq artisti Sidqi Ruhulla xatirələrində yazır ki, “H.Cavidin “Şeyx Sənan” faciəsinin tamaşasında Dərviş rolunu həmişə mən ifa edirdim. Sonralar bu rolu bəzən başqa artistlər də

ifa edirdilər. Mərhum H.Cavid həmişə mənə deyərdi: “- Qardaşım Sidqi! Bu əsərdəki Dərviş mən özüməm. Unutmayın ki, siz məni oynayırsınız!” [7, s.61-62].

Dərvişin “sən kimsən, hansı dinə qailsən, hansı fikrə xadimsən”, – deyər soruşan Şeyx Sənan özünü təqdim etməsində müəllifin düşüncələri əks olunur:

*Saqın, hiç sorma! Bir divanəyim bən
Dəmadəm çırpınan pərvanəyim bən
Fəqət, pəjmürdə bir səyyahi zarim.
Şəriətdən, təriqətdən kənarim,
Həqiqət istərim, yalnız həqiqət! [2, s.172]*

Bu misralar yazılarda şair şəriət və tariqət mərhələlərindən keçmişdi, deyər düşünürük. Mərifət qatında olan “ruhi müstəsna”nın üzə hakka-həqiqətə doğru idi.

Şeyx Sənanın; “Aman ey piri-mürşid, mərhəmət qıl”, – deyər müraciət etdiyi, “ruhi müstəsna” adlandırdığı, şəriətdən, təriqətdən, mərifətdən keçərək haqqa qoşan Dərviş Cavid əfəndinin proobrazıdır. “Şeyx Kəbir obrazı isə səciyyəsi etibarı ilə şairin möhtəbər və “fəzilətli” qardaşı Şeyx Məhəmməd Rasizadənin prototipidir. Mişkinaz xanımın da deməsinə görə; “Hüseyn Cavid “Şeyx Sənan” faciəsindəki Şeyx Kəbir surətini yaradarkən böyük qardaşı Şeyx Məhəmmədi nəzərdə tutduğunu söylərdi” [6, s.61].

“Şeyx Sənan”da ədibin bioqrafiyası ilə üst-üstə düşən məqamlardan biri də “qəzavü-qədar” məsələsidir. Şeyx Sənanın mürəkkəb taleyi, “ziqzaqlı” həyat yolu şairin həyat yolunu xatırladır. Şairin gəzdiyi yerlərlə Şeyxin gəzdiyi yerlər eynidir, yetər ki, Ərəbistan yerinə İstanbul yazılsın. Sadəcə Şeyxin Gürcüstana yolu Ərəbistandan, Cavidin yolu isə İstanbuldan başlayır. Ədiblə Şeyx Sənanın məkan oxşarlığı, fikir və düşüncə, mühit bənzərlikləri və s. dindar bir mühitdə; qədim türk yurdu Naxçıvanda, məşhur rövzəxan Hacı Molla Abdullanın ailəsində anadan olması, Təbirişdə “Talibiyyə” mədrəsəsində oxuması, taleyinin onu İstanbula gətirməsi və s. paralellik təşkil edir. Cavidşünaslıqda bu tale bənzərliyini ilk dəfə 1926-cı ildə “Şeyx Sənan” haqqında mülahizələr” adlı məqaləsində H.Zeynallı diqqətə çəkmişdir [14, s.86-106]. “Səni annən doğurdu Turanda, /Yaşadın bir zaman da İranda” [2, s.143] – misralarında şair, sanki özünü təqdim edir. Və ya özünün yaşadığı hadisələri mətnə gətirir.

Müəllifi “avtoritet”, əsərdə təsvir edilən hadisələrin iştirakçısı adlandırılan Baxtin sənətkarların yaradıcılığını şəxsiyyəti əsasında öyrənməyi tövsiyə etməsi özünü doğruldur. “Sənətkarın əsərində özünü və mühitini nə dərəcədə, hansı səviyyədə ifadə edə bilməsi – öz “obrazını yarada bilməsi” (müəllifin ədəbi obrazı yox, ömürlüyü, belə demək mümkünsə, “bioqrafik obraz”ı nəzərdə tutulur) [11, s.7]. Məsələn, böyük sənətkarın “Xəyyam” əsərini oxuyarkən oxucunun çox üzüldüyü bir səhnə, mütəfəkkir Xəyyamın “feyləsof” İbn Sinanın kitablarını satması” səhnəsi, şairin “ömürlüyü”ndən alınmış kimidir. Mişkinaz Cavid yazır: “1921-ci ildə mən bərk xəstələnmişdim. Bir gün Cavid kitablarından bir neçəsini ayırdı. Soruşdum: “-Neyləyəcəksən onları? Dedi: - bir nəfər istəyib, ona verəcəyəm.” Cavid iki-üç saatdan sonra qayıdıb gəldi, mənim dərmanım, qənd, çay, çörək, ət alıb gətirmişdi. Onda bildim ki, kitabları satdırıb. Çünki pulu olmadığını bildirdim” [7, s.62].

Filosof şairin əsərin sonunda “Fəzilət, zəka, qüdrət, dəha” [4, s.165] sahibi Xəyyamın həyatının son anlarını gənclərin əhatəsində təsvir etdiyi səhnə... Özünə “Cavid” təxəllüsünü seçən mütəfəkkirin böyük bir fəhmlə yarın gənclərin qəlbini fəth edəcəyinə əminliyi... Əsərdə mütəfəkkir Xəyyamın-dilindən səslənən: “Yox oxşayacaq ruhumu bir nuri səadət, İzlər məni hər dürlü fəlakət” [5, s.34], – sözləri, repressiya küləyini hiss etmiş filosof şairin fəhminin, uzaqgörənliyinin sübutu, həssas qəlbinin fəryadıdır. Bu fəlakət sevdiklərindən zorla ayrılan şairi Sibirə qədər izləyib. Akademik, R.Hüseynovun qənaətinə, sənətkarın “yazdıqları yalnız Xəyyam barədə deyildi, bütün bunlar həm də onun öz ömrü, öz iqbali idi” [10, s.404].

Ədəbiyyatda “bambaşqa bir cihan” yaradan, seçdiyi mövzulara, tarixi hadisələrə münasibət bildirən ədib, inqilabın qələbəsini alqışlamamış, qalıbları deyil, məğlubları, onların düşdüyü ağır

və acınacaqlı vəziyyəti, keçirdiyi psixoloji halları, onların maddi və mənəvi cəhətdən iflasını (“Knyaz”) ədəbiyyata gətirmiş, “Knyaz”dakı bolşevik Anton obrazının nümunəsində bolşevikləri təqdim etmiş, onların iç üzünü açıb tökmüşdür. Knyaz adı ilə yaşamağı sərsəm həyatdan üstün tutan, əsil-nəcabətinə xain çıxmayan Knyaz Rusiyanı və bu imperiya ərazisində yaradılmış yeni müstəqil dövlətləri üçün almaqda olan inqilabı düzgün qiymətləndirə bilmir (Cavid əfəndi də inqilabı anlamamaqda çox suçlanıb) ölkəsini tərək məcburiyyətində qalan və ağır böhran keçirən, Berlində də nümayiş səsləri, inqilab mahnıları eşidən Knyaz; “Yox onlara təslim olamam mən” [5, s.133], – deyərək intihar edir. Həyatda səfil, sərsəm, tanınmaz bir adla yaşamaqdansa, ölümü seçir; “Ölmək yaşamaqdır, /Sərsəm yaşamaq ömrə yamaqdır.” Sərsəm yaşamaqdansa, ölərək əbədi yaşamağı seçən filosof şair, əsərdə Knyazın dilindən səsləndirdiyi; “Mən ulu Knyaz, /Hər baldırı çılpaq məni duymaz” [5, s.106] – sözləri sanki şairin onu duymayanlara cavabı kimi səslənir.

Hüseyn Cavidin həyatı və yaradıcılığını tədqiq edərkən bir daha əmin oluruq ki, Cavidin bil-mək, tam dərk etmək, həyat və yaradıcılıq yolunu bütövlüyü ilə anlamaq üçün mühit, müəllif, mətn kontekstindən araşdırılması məqsədəuyğundur. Müəllif, “yorgun bir dimağın məsulu” adlandırdığı “Azər” poeması “avtobiografik epopeya” sayılır. Şairin titul vəraqində yazdıqları fikrimizin təsdiqidir: “Azər” yorgun bir dimağın məsuludur. Daha doğrusu, bir taqım qırıq-tökük təəsüratdan başqa bir şey deyildir. “Azər”i mütaliə edənlər yalnız müəllifin əczini görmüş olurlar.”

Azər Şərq həyatını, Şərq mənəviyyatını, idrak və psixoloji-mənəvi xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən bioqrafik obrazdır. Azər düşünür, Azər səyahət edir, gəzir... Həyatı, düşüncəsi, ümumiyyətlə, bütün ömrü axtarışda olan Azər rast gəldiyi hər sınıfdan bir fərd alır, o fərdin şəxsiyyətində bütün sinfi təhlil edir. Həqiqət axtarışlarında Cavid əfəndiyə daha çox bənzəyən Azəri akad. İ.Həbibbəyli “Şairin müasiri, daha çox isə özünün (Cavidin) proobrazı” [9, s.17] kimi dəyərləndirir: “şairin cəmiyyəti və insanı yeniləşdirmək düşüncəsinin daşıyıcısı”, yeni dünyagörüşə malik olan Azər obrazını şair “ümumiləşdirilmiş şəkildə yeniləşməyə möhtac olan cəmiyyətə və gəncliyə örnək kimi təqdim etməyə çalışmış, Azərin simasında keçən əsrin iyirminci illərindən gəncliyin nümayəndəsi kimi təqdim olunan “komsomol” obrazlarına alternativ olan yeni tipli Azərbaycan gəncliyinin obrazını yaratmağa nail olmuşdur” [9, s.18].

Doğrudur, Cavidin əsərlərində yaratdığı bir-birinə zidd, ancaq hamısı da həqiqət axtaran insanlar cərgəsində türk təfəkkürü ilə düşünən və yaşayan qəhrəmanları (Peyğəmbər, Filosof, Aşiq, Fateh və s.) arasında Azər bir başqadır. Şair, Azərin dili ilə cəmiyyət həyatına, dövrün mürəkkəb məsələlərinə nəzər salır, onlara qiymət verir. Bəzən də ona “əxlaq dərsi verməyə yeltənənlərə” ünvanlı misraları ilə cavab verir:

*“Nə əcayib sürü yahu bunlar,
Öndə rəhbərlik edir meymunlar,
“Kəndi əxlaqı sönüklər həpsi,
Yeltənir verməyə əxlaq dərsi”.* [1, s.180]

Və ya “Səyavuş” faciəsində Səyavuşun dilindən səslənən “Keykavus bir cəllad, sən də bir cəllad” [5, s.291] – sözləri sanki Cavidin bağrından haqsızlığa, ədalətsizliyə qarşı qopmuş lənətidir. Şairin yaşadığı dövrün sarayı Keykavus və Əfrasiyab sarayından seçilmir, çünki hökmdarlar, saraylar, zaman və məkan dəyişsə də, sarayların yürütdüyü siyasət dəyişmir. İstər Əfrasiyab sarayı olsun, istər Keyxosrov sarayı. Səyavuşa münasibət eynidir. Səyavuş Turanda iranlı, İranda turanlıdır. H.Cavid də İran-Turan məsələsinə görə az tənqid edilməyib, “osmanlıçılıq”da suçlanıb, “İstanbul müməssili” adlandırılıb. A.Turanın “Səyavuş”u “Cavidin ən böyük savaşı, bir sıra hallarda 30-cu illər Azərbaycanının faciəsini və problemlərini incələyən bir əsər kimi də dəyərləndirməsi” [13, s.208] üsyankar Altayın dili ilə söylədiyi: “Yətər çıldırdınız, hökumət! – deyə, /Evləri yıqdı-nız, ədalət! – deyə./ Söylə, öyündüyün ədalət bumu? / Hükumət dediyin rəzalət bumu? [5, s.213] – yaşadığı dövrün sarayına ünvanlanan sözlərində təsdiqini tapır.

Ədəbiyyatımızın çox mürəkkəb və ziddiyyətli bir dövründə “Peyğəmbər”, “Topal Teymur”, “Azər”, “Xəyyam”, “Səyavuş” əsərləri ilə düşüncələrini, fəhmlə duyduqlarını “yaradıcılıq aktı”na çevirən şair həbs olunur 8 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilərək Sibirə sürgün edilir. “Dil açıb danışan” mətnlərindən görünür ki, şairə gedişi əyan olduğu kimi, dönüşü də əyanmış:

*“Bana gülməkdəsiniz gərçi bu gün,
Var yarın sizlər üçün qorqulu gün.
O zaman iştə ölənlər dirilir,
Kim nə yapmışsa cəza çəkdirilir”* [5, s.178].

Stalinin ölümündən sonra “ölənlər dirildi”, mütəfəkkir sənətkara da bəraət verildi. Lakin sənət dahisinə əsl bəraəti, 1982-ci ildə keçmiş SSRİ-də anoloqu olmayan tarixi qərara imza atması ilə siyasət dahisi Heydər Əliyev verdi. Sibirə sürgün olunan şairin cənazəsi Sibirdəki katorqa məzarlığından Azərbaycana gətirilərək, doğulduğu Naxçıvanda torpağa verildi.

Nəticə / Conclusion

Hüseyn Cavid zamana və məkana sığmayan, dünənin, bu günün və sabahın şairidir. Filosof şairi misra-misra, ilmə-ilmə öyrənmək lazımdır. O, hər sözdə, hər misrada yenidir. Mətnlərində – əsərlərində inikas etdirdiklərində şairin mühiti, “söz cildinə girmiş bioqrafiyasından” detallar geniş şəkildə əks olunub. Biz də, “bütün ədəbi mətnləri öz mühitinin və bu mühitin formalaşdırdığı müəllifin yaradıcılıq aktı, “sənətkarların mənəvi aləmini, söz cildinə girmiş bioqrafiyası” adlandırılan XIX əsr fransız ədəbiyyatşünası Şarl Sent Böv tərəfindən yaradılmış bioqrafik metoda uyğun olaraq, daha çox müəllifin şəxsiyyətinin bədii yaradıcılığını müəyyənədiçi faktor kimi dəyərləndirilməsini əsas tutaraq şairin bioqrafiyasını, yaradıcılığını mühit, müəllif, mətn kontekstindən incələməyə çalışdıq. Sənətkarın yaradıcılığının dərk olunması üçün mühit (ədəbi və siyasi mühiti), müəllif, mətn kontekstindən öyrənilməsi vacib şərtlərdəndir. Yaşadığı mühit, yazdığı əsərlər yazıçını, bütövlükdə, cəmiyyəti, övladı olduğu xalqı dərk etmək, yazıçı şəxsiyyətini, onun düşdüyü mikro və makro mühiti öyrənmək üçün ən yaxşı vasitədir. Müəllifi şəxsiyyət olaraq formalaşdıran mühit, ədəbi mətnlər isə bu mühitin formalaşdırdığı müəllifin “yaradıcılıq aktıdır.”

Ədəbiyyat / References

1. Cavid, H. Əsərləri. 5 cildə, I c., – Bakı: Elm, 2007.
2. Cavid, H. Əsərləri. 5 cildə, II c., – Bakı: Elm, 2007.
3. Cavid, H. Əsərləri. 5 cildə, III c., – Bakı: Elm, 2007.
4. Cavid, H. Əsərləri. 5 cildə, IV c., – Bakı: Elm, 2007.
5. Cavid, H. Əsərləri. 5 cildə, V c., – Bakı: Elm, 2007.
6. Cavid xatırlarkən: Məqalələr və xatirələr. – Bakı: Gənclik, 1982.
7. Əkbərov, Z. “Hüseyn Cavidin “Şeyx Sənan” faciəsi. – Bakı: Elm, 1977.
8. Əsgərzadə, L. Hüseyn Cavid: mühiti və müasirləri. GlobeEdit, 2018
9. Həbibbəyli, İ. Hüseyn Cavid sənəti // Taleyi və sənəti. – Bakı: 2007.
10. Hüseynov, R. Əbədi Cavid. – Bakı: Nurlan, 2007.
11. Salmanov. Mühit-müəllif-mətn əlaqələri və mətnin anlaşılması problemi (Səməd Vurğunun əsərləri əsasında) Poetika.izm, – 2016, Sayı: 2.
12. Şərif, Ə. “Molla Nəsrəddin” necə yarandı. – Naxçıvan, 2009.
13. Turan, A. Cavidnamə. – Bakı, 2010.
14. Zeynallı, H. “Şeyx Sənan” haqqında mülahizələrim // Zeynallı H. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: Azərneşr, 1983.
15. Смирнов, К.Н. Материалы по истории и этнографии Нахичеванского края. – Баку: Озан, 1999.

Гусейн Джавид в контексте среды, автора, текста

Лутвия Аскарзаде

Доктор филологических наук

Институт Литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: asgerzadelutviyye@yahoo.com.tr

Резюме. В статье творчество Г.Джавида, которое изучалось с 20-х – 30-х годов прошлого века, рассматривается в контексте среды, автора и текста. Изучение наследия писателя, литературной и политической среды является одним из важных условий понимания творчества художника. Среда, в которой живет писатель, является лучшим инструментом для понимания писателя в целом, общества, народа, представителем которого он является, изучения личности писателя, микро и макросреды, в которую он попадает. Авторская среда формирует личность, а художественные тексты – творческий акт автора, формируемый этой средой. То есть его творчество – это часть его автобиографии.

Ключевые слова: Гусейн Джавид, среда, автор, текст